

Tað stóra kalda borðið er tómt

Vit eru gingin fram mentanarliga síðani fólkaatkvøðuna. So nógv, at ektaðir sambandsmenn eru farnir at líkjast spøkisum. Men politisk sminka og manglandi trúvirði Tjóðveldisflokksins hefur forðað fyrri samsvarandi politiskari menning.

Nú krevja bæði tann tjóðskaparligi stoltleikin og tann politiski veruleikin, at samfelagið fær ein nýggjan statsrættarligan karm. 50 ár eftir fólkaatkvøðuna er tíðin komin til aftur at hugsa stórar tankar

SJURÐUR SKAALÉ

Eg flenti hart, tá eg las oddagreinina í Dimmalætting á grækarismessu í ár. Undir yvirskriftini „Nationalflugens ankomst“ hugleiddi onkur av blaðsins ideologisku oddafiskum í poetiskum vendingum um teir mongu „strandskader“, sum aftur í ár komu heim til okkara „forblæste øer“.

Vit vóru helst mong, sum hildu hetta vera frálíkt skemt. At ynskja tjóðfluginum vælkomnum - á donskum... Absurd! Genialt! Ótrúliga stuttligt!

Men tað var ikki ætlað sum nøkur vittigheit. Tað er eingin ivi um, at greinin var skrivað í ramasta álvara av einum ærligum, ektaðum, klassiskum sambandsmanni. Hon var heilt í samsvar við teirra hugburð.

Og tað er so stutt síðani, at tað fór at virka lógð - komiskt - at siggja føroyingar skriva til føroyingar á donskum. Fyri 50 árum síðani var tað púra vanligt. Nógv gjørdur tað, tí tey ikki dugdu annað. Men ektaðir sambandsmenn gjørdur tað av ideologiskum orsökum. Ideologi var eisini orsøkin til, at teir *tosaðu* meira enn hálvdanskt. Og flaggaðu við Dannebrog!

Fyri 50 árum síðani hevði eingin grinið at teimum háfløygdu hugleiðingunum um strandskaden, sum stóðu í Dimmalætting á grækarismessu.

Sambandsins stóra tap

Allar politiskar rørsur hava eitt mentanarligt grundarlag. Allir politiskir mótsetningar hava røtur í mentanarligum mótsetningum.

Sambandsflokksins mentanarligi gróðrarbotnur var frá byrjan tann omanfyri nevndi: danskleikin í Føroyum. - Mótsatt Sjálfstýrisflokkinum, sum bygd á tjóðskaparrøsluna - á stríðið fyrri at menna føroyskt mál og føroyska mentan.

Hetta var tann mentanarliga dimensiónin, sum lá undir øllum politiskum stríði fyrst í øldini. Og hon hefur úttan iva eisini havt stóra ávirkan á ta politisku støðutakanina hjá fólki tann 14. september í 1948. Tað var ikki bara ein spurningur um statsrætt. Fólk góvu við atkvøðuni eisini til kennar, hvar tey stóðu í tjóðskapar-

stríðnum.

At úrslitið bleiv kollðomt, og at ein nýggi skipan kom, sum fólkid ongantíð slapp at atkvøða um, stríðir ímóti allari demokratiskari síðalæru. Sambandsvongurin - serliga sjálvur Sambandsflokkurin - vann sín politiska sigur á óreiðiligan hátt.

Men hóast hann vann tá, hefur hesin flokkur tapt líka síðani. Í øll tey 50 árini. Tapt og tapt og tapt.

Tey politisku tapini - yvir-tøkurnar - hava sjálvandi nitið fast. Men tað er serliga mentanarliga, at Sambandsflokkurin hefur tapt: Hansara grundarlag er blivið meira og meira útholað. Í dag er tað púra horvið. Ikki til.

Tjóðskaparrøslan hefur vunnið ein totalan og knúandi sigur á tí mentanarliga ráki, Sambandsflokkurin frá byrjan hefur bygt sitt politiska virki á.

So eklatantur hefur hesin sigur verið, at ein donsk oddagrein um tjáldrið í 1996 virkar sum ein rødd úr farnari tíð. Ein spøkisrødd.

Summi taka kansa synd í manninum, sum skrivur. Summi grina at honum.

Eingin tekur hann fyrri fult.

Ein tjóðskaparbellur á odda...

Onkur hefur sagt tað vera eitt tekin um hvussu illa stendur til hjá okkum tjóðskaparliga, at Sambandsflokkurin, 50 ár eftir fólkaatkvøðuna, er størsti flokkur.

Tað er tað ikki. Hóast hann fekk flestar atkvøður, so gjørdist síðsta val eisini eitt sýmbol uppá tann eyðmýkjandi mentanarliga ósigurin hjá Sambandsflokkinum: Fyrst valdi tingmaður flokksins var ein av teimum, sum fyrri fáum árum síðani var til reiðar at ofra sitt studentsprógvi fyrri at vinna føroyskum máli fyrstarætt á hægri skúlinum. Hann kallast Bjørn á Heygum.

Bjørn er ikki nakar idealistur. Hann stillaði helst upp á sambandslistanum, tí tað sambært veljarakanningunum var har, kjansurin fyrri at verða valdur var størstur. Beint eftir valið visti tað seg jú, at Bjørn als ikki var samdur við hinar sambandsmenninar um ta politisku linjuna. Og tað hefur hann heldur ikki verið síðani.

Men fyrri 50 árum síðani hevði ein maður, sum gjørdi seg til rebell fyrri føroyskt mál, aldrin í lívinum stillað upp fyrri Sambandsflokkinn. Og sambandsfólk høvdu ikki viljað havt hann á listan. Tað hevði verið ein andsøgn.

Orsøkin til, at Bjørn á Heygum í 1994 saktans kundi vera fyrstvaldi sambandsmaður, er, at Sambandsflokkurin ikki umboðar nakað mentanarligt rák longur. Danskleikin í Føroyum er ikki til. Tí var valsigur Sambandsflokksins heldur ikki nakar tjóðskaparligur ósigur.

Sminkan hjálpti

Men hvussu ber tað til, at tann mentanarliga menningin í Føroyum ikki hefur styrkt kravið um, at vit skulu hava endaliga politiska valdið í landinum? Hví er mentanarliga tapið hjá sambandsvonginum ikki blivið til ein politiskan sigur hjá sjálfstýrisvonginum?

Høvuðsgrundin er, at fólk undir heimastýrisskipanini hava havt kensluna av, at føroyingar hava havt valdið í Føroyum. Løgtingið tók jú avgerðir um øll tey „sjónligu“ gerandismálini. Bygging av ferjulegum og havnum t.d. Heimastýrið hevði eisini tjóðingarmiklar upp-gávur sum skattapolitikk, samráðingar við onnur lond um fiskirettindi osv.

Og tað hava fólk verið nøgd við. At vit ikki hava havt eigið gjaldoyra, og hvørki valuta- ella pengapolitikk, hefur ikki gjørt so

nógv. Vit hava jú havt føroyskar myndir á seðlunum. Eins og „Føroyar“ hefur staðið á passunum. Henda sminka hefur ikki broytt veruleikan, men hon hefur ávirkað kensluna. Gerandisdagurin í Føroyum hefur verið meinlíkur gerandisdegnum í einum sjálfstøðugum landi.

Hendan kenslan av at ráða í egnum landi styrktist av, at vildu vit ráða meira, var bara at fara til tað stóra kalda borðið sum kallaðist „heimastýrislógin“ og velja okkum okkurt „A-mál“ afturat. Avgerðin var okkara.

Men vit sluppu altsó bara at taka tað, sum danir góvu okkum loyvi til. Ynsktu vit okkurt sum kom uppá tvörs av donskum áhugamálum, sluppu vit ikki at ráða longur. Sum í NATO- og undirgrundarmálunum.

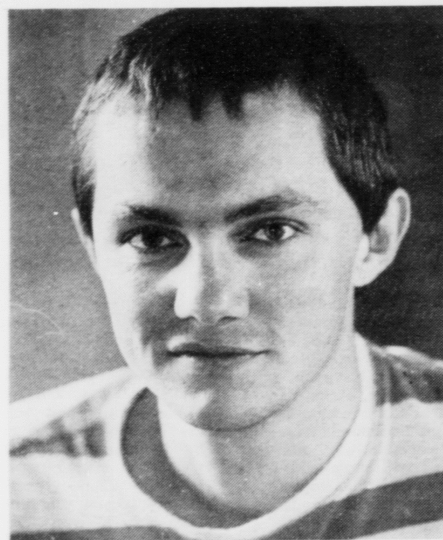
Nakran suverenitet yvir oyggjunum hava føroyingar ikki havt. Men vit hava havt eitt lokalt sjálfstýri, sum hefur verið so stórt, at vit hava havt kensluna av at ráða í egnum landi.

Tjóðveldisflokksins dilemma

Ein onnur høvuðsorsøk til, at tann mentanarliga menningin ikki hefur ført til størri krav um sjálfstýri, er - eitt sindur paradoksalt - leiklutur Tjóðveldisflokksins. Tað eru tað tvær grundir til:

Tey, sum geva eini politiskari skipan legitimitet, eru tey, sum brúka hana og virka í henni. Tann, sum brúkar eina skipan, viðurkennir og staðfestir sam-

orðaskifti

stundis, at skipanin kann brúkast. At geva seg undir nakrar politiskar treytir er at góðtaka treytirnar.

Í sambandi við fólkaatkvøðing hefur Tjóðveldisflokkurin nakrar ferðir ikki góðtikið skipanina. Út frá hugsanini um, at føroyingar ikki eiga at velja limir í fólkatingið, læt flokkurin vera við at stilla upp, og mælti fólk frá at luttaka á valunum. Flokkurin setti seg úttan fyrri skipanina, og var soleiðis við til at úthola hennara legitimitet.

Í sambandi við lögtingsval hefur flokkurin eisini sagt seg vera ímóti heimastýrisskipanini. Men hann hefur kortini stillað upp, og biðið um atkvøður frá loysingarsinnaðum fólki. Soleiðis hefur hann kanaliserað sjálfstýrisskravið inn í sjálva heimastýrisskipanina - og harvið víðurkent, legitimerað og styrkt hesa skipan. Tjóðveldisflokkurin hefur gjørt, at tað hefur verið pláss fyrri øllum innanfyri. Sjálvt viðgongdastu loysingarmenn hava kent seg heima í flokkinum - og harvið í teirri skipan, hann var ein partur av.

Í praksis hefur flokkurin altsó mótarbeitt síni egna argumentatión. Hetta dilemma hava flokksins leið-

arar sjálvandi verið greiðir um. Men teir hava kortini hildið, at ein virkin politiskur flokkur var besti pallurin til at framfæra kravið um loysing. Og fáa fólk at taka undir við tí.

Tað er tað helst eisini. - Men tað er her, Tjóðveldisflokkurin fullkomiliga er dumpaður! Pallurin er ikki nýttur nóg væl!

Onki realistiskt boð uppá loysingina

Bæði Erlendur Patursson og fleiri av hansara partamónum hava gjørt eitt stórt arbeiði fyrri at menna tað tjóðskaparliga medvitnið í Føroyum. Tað eiga teir alla virðing fyrri.

Tey eiga eisini virðing fyrri sitt idealistiska stríði fyrri loysingini. Tað hefur ikki altíð verið lætt - serliga tí hinir flokkarnir (serliga sambandið!) á lítlið mansligan hátt hava talað beinleiðis til pengapungin hjá fólki við at gera seg til garantiar fyrri ríkisstuðulinum. Og tað er sum kunnugt altíð lættari enn at tala til hjartað...

Men fyrri mæt er kortini eingin ivi um, at tann mentanarliga menningin hevði havt styrkt kravið um sjálfstýri, um hetta bleiv lagt fram fyrri fólk sum ein realistiskur møguleiki. Hevði Tjóðveldisflokkurin farið til val uppá eina ætlan, sum greitt visti at loysingin læt seg gera í praksis og hvussu hon læt seg gera, so ivist eg ikki í, at vanlig fólk høvdu stuðlað hesi ætlan.

Í sínum tosi um loysing hefur Tjóðveldisflokkurin aldrin svarað uppá, hvussu borgarin í Tjóðveldinum Føroyar t.d. skal varðveita rættin at brúka útlendskar lærustovnar. Ella útlendsk sjúkrahús. Ella útlendskar ambasadur. Ella hvussu spurningurin um okkara valuta skal loysast. Hann hefur í øll hesi árini aldrin givið fólki eina realistiska mynd av, hvussu loysing í praksis skal fremjast.

Og tá ein flokkur, hvørs

